

Amodo non tibi erit requies, neque in hoc seculo, neque in futuro, quod permanet in aeternum. Iulianus autem non ferens iniuriam, iussit linguam eius abscidi.) Sancta autem Christina respiciens in coelum, dixit: Deus meus, qui me non dereliquisti, (creator,) respice super me, ancillam tuam, et iube me venire in hoc certamine ad te. Et facta est vox de coelo, ad eam, dicens: Ecce aperti sunt tibi coeli, veni et suscipe coronam tuam, [f. 231rb] quam virtutes coelorum expectant et benedicunt deum propter te, quia ab infantia tua tam constantem te reddidisti. Ideoque angeli exultant, videntes tuum certamen. Et vox iterum facta est, dicens: Veni, accipe aeternam requiem et brachium incorruptionis tuae. Audiens (autem) Iulianus, ira commotus, dimisit sagittam et sanctam virginem interfecit, quae Christum laudens (ita) emisit spiritum. Venit autem quidam de genere eius, qui crediderat in dominum Iesum Christum per beatam Christinam; et curavit corpus eius ex more et collocavit eam in optimo loco. Implevit autem martyrium suum beata, Christina octavo kalendas augusti die quinta feria in Tyro civitate, agente Iuliano iudice, regnante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Bitskey István

KAZINCZY GÁBOR LEVELEZÉSE

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1967. évi 5–6. számában Csorba Zoltán közölte Erdélyi Jánosnak 17 db Kazinczy Gáborhoz írott levelét. Erdélyi János halálának 100 éves évfordulója előtt különösen időszerű és jelentőségteljes volt e levelek felfedezése, hisz ezzel a nagy költő-kritikus-esztéta levelezése, amelyet T. Erdélyi Ilona adott ki, jelentős mértékben kiegészült.

A Miskolci Levéltárban azonban (Kazinczy Gábor hagyatéka, I. csomó) az Erdélyi–Kazinczy Gábor levelezés 17 darabja mellett még egész sor, irodalomtörténeti szempontból értékes levelet talált meg Román János, a levéltár igazgatója. Erről az irodalmi értékű irat-csomóról igyekezünk most átfogó képet adni és néhány jelentősebb darabját publikálni.

A Kazinczy Gábor hagyatékát alkotó levelezés 104 darabból áll: 103 levélből és egy 9×12 cm nagyságú, mindkét oldalán teleírt cédulácskából. A levelek közül 3 német, a többi magyar nyelvű, időhatáruk: 1823–1853. Íróik többsége a reformkor ismert írói, publikusai, kritikusai közül kerül ki, összesen 45 különböző személy. A címzett — 5 levél kivételével — Kazinczy Gábor, irodalmunk egyik igen érdekes, mindmáig több tekintetben talányos alakja. A sokoldalú, tehetséges ifjú példaképének nagybátyját, Kazinczy Ferencet tartotta, s az 1830-as évek közepétől maga köré csoportosította a fiatal írókat, akiket tanácsaival és lelkes buzgalommal ösztönzött munkára. A most megtalált levelek egyik fele ebből az irodalomszervező korából, az 1830-as évek második feléből való, másik fele pedig a Zemplénben, közeleti pályán eltöltött éveiből, (1840–48). Ez utóbbiak közül több is igazolja azt a tényt, hogy Kazinczy Gábor mindig a reformpolitika, a haladás oldalán állt. A szabadságharc bukása számára is keserű csalódást jelentett: íróársai, barátai, rokonai közül többen életükkel fizettek az elveik melletti kiállásért. A melankóliába süllyedt Kazinczy a Borsod megyei Bánfalvára vonult vissza, özv. Vladár Józsefné Lónyay Sarolta kastélyába, s itt élt egész 1864-ben bekövetkezett haláláig. Ezután hagyatékának legnagyobb része az MTA Könyvtára, az Egyetemi Könyvtár és az Országos Levéltár kéziratáiraiba került, kisebb része azonban a Vladár-családnál maradt s csak a felszabadulás utáni levéltári begyűjtés alkalmával lett beszállítva a Miskolci Levéltárba. Ezek között voltak a most közlésre kerülő levelek is.

A teljes terjedelemben való közlést a levelek nagy száma lehetetlenné teszi; ezért az anyagot két részre osztottuk. Az első csoportban a levelekről annotált ismertetést adunk, mely természetesen a téma megjelölése mellett a fontosabb összefüggésben előforduló személyneveket is tartalmazza. Azokat a leveleket soroltuk ide, amelyek csak kisebb jelentőségű közléseket tartalmaznak, s nem mondanak a reformkor irodalmi életéről, szervező egyéniségeiről értékes vagy új adatokat. Ha ilyen mégis előfordul, azt természetesen szó szerint idézzük.

A második csoportban azt a 18 levelet közöljük teljes terjedelemben, amely a legtöbb értékes adatot tartalmazza a kor irodalmi mozgalmairól s a leveleket író személyekről. Ezek közt az elsőknek írója Evva András, sátoraljújhelyi ügyvéd, Kazinczy barátja, akinek levele a *Parthenon* c. zsebkönyv megjelenésének előzményeiről tájékoztat. Különös értéke a levélnek az a határozott hang, mely a zempléni ifjúság „művelődésre serkentő intézetek” melletti áldozatkész állásfoglalását jelzi.

Ezután a reformkor egyik kimagasló politikusától, Szemere Bertalantól közlünk hat levelet. Ennek különösképpen az adja meg időszerűségét, hogy 1969. jan. 18-án emlékeztünk meg Szemere Bertalan halálának 100. évfordulójáról. A most közölt levelek alapján még teljesebben áll

előttünk a hazájáért rajongó ifjú politikus alakja. Első levele ifjú lelkesedéssel, finom líraisággal számol be a pozsonyi országgyűlés hangulatáról és néhány eseményéről; az események áramában élő, azokra frissen reagáló — sőt sokszor azokat alakító — ember írása ez. Többi levele Kazinczy Gáborhoz fűződő személyes barátságáról, közös irodalmi törekvéseikről ad értékes adatokat.

Tóth Lőrinc két levele a *Szívhangok* c. verseskötet megjelenési körülményeire vet fényt; majd egy felerészben Tóth Lőrincz, felerészben Kazinczy által irt kis cédula mutatja kettejük szoros kapcsolatát, cenzúra-gondjaikat s azt, hogy műveiket gyakran adták egymásnak elbírálás végett.

Vahot Imre két levelével folytatjuk a közlést; az elsőben a *Népbarát* tervezetére, a másodikban Kazinczyval való ellentétére találunk adatokat. Ezt követi Kazinczy Gábornak Csernák Márton főorvoshoz írott levele, melyből a levélíró humanizmusa, liberalizmusa csendül ki; legnagyobb reformkori politikusainkra emlékeztető élességgel látja, „hogy a megyei szegénység véres veritékével fizetett” „orvos uraknak” első kötelességük az őket fenntartó népréteg gyógyítása. A levél feltehetően Csernák Márton válaszlevelével együtt került vissza Kazinczyhoz.

Szemere Pál első két levele bepillantást enged a kor irodalmi harcaiba, a harmadik pedig két „új pöröllyözetű”, azaz nyelvtudományi szó magyarázatát adja. Ezután Wesselényi Miklósné és Wesselényi Miklós egy-egy levele következik, melyek szervesen beleillenek az ItK és Erdélyi Múzeum 1901-es évfolyamában közölt Wesselényi-levelezésbe, s mind a nagy politikus életéről, mind politikai nézetéről kiegészítik eddigi ismereteinket.

A levelek alatt a legfontosabb személy- hely- vagy intézménynevek magyarázatát jegyzetek formájában adjuk. A közlés módszerében a T. Erdélyi Ilona: *Erdélyi János levelezése* I—II. Bp. 1960 és 1962. c. műben használt módszert követtük; az általunk kiegészített, feltételezett adatokat, szövegrészeket vagy szükséges megjegyzéseket minden esetben szögletes zárójelbe tettük.

Az első részben kronológiai sorrendben adjuk 69 levél tartalmi kivonatát, a teljes leveleket viszont elsősorban írók szerint csoportosítottuk, csak azon belül vettük figyelembe az időrendet. Az egy papírlapon talált két különböző kézírást egy levélnek számítottuk, így a teljes terjedelemben közölt levelek száma 18; mindez az említett 17 Erdélyi-levéllel együtt 104 darab, azaz a levéltári csomó teljes anyaga.

Kazinczy Gábornak címzett levelek:

1. Komáromy György, Pest, 1833. nov. 23.
Tájékoztatja Kazinczyt az akadémiai díjak kiosztásáról, többek között arról, hogy Vörösmarty 100 aranyat nyert „szomorújátékával”. [A Várnászról van szó.]
2. Gulácsy [Imre], Debrecen, 1835. júl. 8.
Debreceni időtöltéséről számol be, s hívja Kazinczyt is a vásárra. [Gulácsy Imre nevét ebben az időben több Kazinczyhoz írt levélben is megtaláljuk, pl. Kolosy Imre 1835. dec. 18-i levelében is.]
3. [Berzeviczy] Tivadar, 1835. okt. 10.
Mari szépségét dicséri, bevallja, hogy rá is igen nagy hatást tett. Lőcsén járt tisztújítás-kor, s itt táblabírónak választották, bár Sárosban esküdt, a kerületi táblánál meg jurátus. „Nem nagy ember vagyok-e? he!” kiált fel. Lőcsén Erdélyivel találkozott; az eperjesi jurátusokat dicséri; az újhelyi bátról érdeklődik.
[Az aláírásban csak keresztnév szerepel; a levél hangja azonban — a felsorolt tisztségek ellenére is — mindenképp fiatal, Kazinczyval nagyjából egyidős emberre vall; ezek közt Sáros megyei, jogi pályán működő és Tivadar nevű tudomásunk szerint csak Berzeviczy (1817—1889) volt, a későbbi Sáros megyei alispán.]
4. Kolosy Imre, Sátoraljaújhely, 1835. nov. 30.
Értesíti Kazinczyt az általa küldött üzenetek és könyvek átadásáról. De a *Szerelem könnyei* c. kötetet nem adta át Marinak, úgy véli, jobb ha Kazinczy nem mutatja ki érzelmeit. Erre nézve további utasítást kér. [Gulácsy Mariról van szó, akit többi leveleiben is gyakran említ.]
5. Kolosy Imre, Cselej, 1835. dec. 18.
Gulácsy Marinak átadta a könyvet. Üdvözlí Gulácsy Imrét. Pongrácz Zsuzsi férjhez fog menni Dienes István esküdthöz.
6. Kolosy Imre, Cselej, 1836. febr. 5.
Örül a pozsonyi színház sikereinek, de aggódva kérdezi, hogy színészei magyarul játszanak-e? Beszámol a kassai színházban történt verekedésről; pünkösdre várja Kazinczyt.

7. Kis Lajos, Pest, 1836. febr. 13.
Mentegetőzik a hosszú hallgatásért. Köszöni Kazinczy barátságát. A nevelői pályát már megszokta.
8. Kolosy Imre, Sátoraljaújhely, 1836. márc. 2.
Több kisebb hír között említi Kazinczynak Pongrácz Zsuzsihoz küldött levelét és verseit, s figyelmezteti, hogy ő ezt mindenkinek mutogatta, s hamarosan férjhez megy Dienes Istvánhoz. A kassai színházi verekedés további bonyodalmairól ír.
9. [Berzeviczy] Tivadar, 1836. márc. 3.
A levél egyik témája: az eperjesi bálók; a másik: Carl Henriette szépségének elismerése. Tréfás hangon inti Kazinczyt a csapodárságtól. Zárójelben: Kriska, Lóri, Mari.
10. Tót Péter, Sárospatak, Ószó [október] 11. 1836.
„Olly valami Casino-forma” társaság szervezéséről számol be, mellynek célja lenne: könyvkiadás szervezése, könyvtár gyarapítása, újságok járatása, irodalmi összejövetelek szervezése stb. Eddig ennek 21 tagja van.
11. Gönczy Gedeon, Sátoraljaújhely, 1837. jan. 13.
Újhelyi hírek, főként a karácsonyi mulatozásokról.
12. Barkóczy Ferenc, Szalatnya, 1837. jan. 21.
Beszámol a jan. 15–18. között Gömörben eltöltött napjairól, bálokon és a megyei közgyűlésen vett részt, ahol Kubinyi Ferenc indítványozta Kossuth Lajosnak a megye táblabírájává való kinevezését. Végül üdvözlét küldi Lendvaynének, Kajdacsynak és Szentkirályinak.
13. Barkóczy Ferenc, Salgótarján, 1837. jan. 29.
A levél fő témája Lendvayné, aki iránt Barkóczy nagy tiszteletet érez, s mint kifejti: „ki L-nét nem tiszteli — nem tiszteli a művészetet, mi nagy hiba!” Ezenkívül még a Gácson töltött farsangi mulatságokról számol be. Kajdacsynak küldi üdvözlétét.
14. Barkóczy Ferenc, Székesfehérvár, 1837. okt. 18.
Balatonfüredi és veszprémi tartózkodásáról számol be. Novellája még nincs kész, de most is küld átnézésre néhány „csekélységet”.
15. Barkóczy Ferenc, Tállya, 1837. nov. 10.
Néhány cikk átnézését kéri Kazinczytól, melyeket szeretne közölni.
16. Barkóczy Ferenc, Kassa, 1837. nov. 15.
Kisebbszemélyes dolgok mellett „kassai újságokról” is beszámol: „Kovacsóczy Szemlélője tán tudod is már, ismét meg hala, már harmadszor, nem tudom a nagy Castum doloris Requiem mikor lesz érte, tán egykor majd vele; — ő elkésett Pesten mulatásával — vagy is inkább a tudós társaságot a szegénytől megszabadítani való kívántával — és Werfer, ki vele Companiában volt első októberig — mert akkor kellett vala az új Szemlélőnek megjelenni — megvárá, de mivel K. ur nem jelent meg, vissza adá az előfizetőknek pénzüket s most ellehet a Szemlélőnek a De Profundist énekelni, mert tudom itt nem támad fel többé.” A kassai színész helyzetére panaszkodik, sem Déryné, sem Szerdahelyi nem jön le Pestről; várják azonban Lendvayt és Kántornét. A kassai igazgatóság, mint Barkóczy írja, haragszik Bajzára, mert ő a kassai színészetet meg akarja fojtani. Végül panaszkodik, hogy Munkácsy nem küldi a *Rajzolatok* példányait; kéri, hogy Kazinczy ennek járjon utána.
17. Barkóczy Ferenc, Nagy Csebb, 1837. nov. 28.
Novellája kijavítását kéri; üdvözlí Horváth Lázárt és Bugát Pál urat.
18. Szöllősy Balázs, Mármarosziget, 1837. dec. 18.
A helyi járási főszolgabíróról, Mihályi Gáborról mond el egy történetet: vásári összetűzését egy másik nemes emberrel.
19. Barkóczy Ferenc, Nagy Csebb, 1838. jan. 5.
Újévi jókívánatok. Kéri Kazinczyt, hogy megkapta-e „holmi csekély munkáit”, melyeket átnézésre küldött. Kilátásba helyez egy fordítást is.
20. Barkóczy Ferenc, Nagy Csebb, 1838. febr. 1.
Panaszkodik, hogy nem kap leveleire választ. Több kisebb hír mellett nagyobb terjedelemben foglalkozik Brezanóczy, Heves megyei országgyűlési követ esetével, akinek nevével Pyrker érsek „férjének adott hitét megszegette”. A *Rajzolatok*at már kapja, de nem találja érdekesnek.
21. Szöllősy Balázs, Mármarosziget, 1838. Télutó [február] 12.
Kinevezték a megye tiszti ügyvédjének; véleménye szerint a megye fejlődését tekintve — még a XVII. sz.-ban tart.
22. Királyföldi Endre, Eperjes, 1838. máj. 17.
Hívja Kazinczyt az 1838. máj. 28-i Sáros megyei közgyűlésre „Sáros megyénk felől tisztább s bővebb fogalomserzés végett”.

23. Kolosy Imre, Cselej, 1838. dec. 2.
Sajnálja, hogy Kazinczy ittlétekor nem találkoztak.
24. Szk József, Mezőterem, 1838. dec. 21.
Beszámol a Szatmár megyei közgyűlés vitájáról, melynek eredményeként Nagy Ignác indítványára Kölcsey arcképét a gyűlésterem falára mégis felakasztották. [A vezeték-név rövidítve. Személyes adat hiányában a teljes név nem állapítható meg.]
25. Gönczy Gedeon, Sátoraljaújhely, 1839. jan. 31.
Panaszkodik az új helyi pletykák miatt, melyek szerint ő „házasságrontó”.
26. Kolosy Imre, Nagycséc, 1839. jún. 8.
Üdvözlitek, jókívánatok. Szirmay Antal hazajött Pozsonyból, de nem jelölték követnek.
27. Szemere Miklós, Sátoraljaújhely, 1840. jan. 7.
Berettön töltött 4 napot; néhány kisebb jelentőségű hír az ismerősökről és a gazdaság rendezetlen ügyeiről. „Nem látja érdektelennek” a levél másik lapjára írt *Mixtura* (Opera két részben) c. gúnyíratot is elküldeni, mely a zempléni aulikus politikusokat figurazza ki.
28. Gabányi Lajos, Sztankócz, 1841. jan. 28.
„Politikai évkönyveket” küld, valamint két fordítását, melyekről véleményt kér.
29. Evva András, Varanna, 1841. Telutó [február] 4.
Hosszabb történetet ír le Moskovicz orvoshoz történt betörésről, s ennek kapcsán a korabeli börtönállapotok megjavításának szükségességét állapítja meg. Véleményét erről a *Pesti Hírlapban* szeretné közzélni, ehhez kéri Kazinczy közbenjárását.
30. Gabányi Lajos, Sztankócz, 1841. márc. 4.
Egy népregét és egy naplórészletet küld elbírálás végett s kérdi: „égetni valók-e vagy javíthatók?”
31. Gabányi Lajos, Kassa, 1841. márc. 23.
Névnapi jókívánatok, majd Kassáról mond elmarasztaló véleményt; itt nincs „polgári élet”, még a „litteratura tanítója” sem tud jól magyarul.
32. Szögyényi Imre, Bodrogszög, 1841. márc. 23.
Kazinczy kérésére mellékeltet megküldi a Zemplén megyei tömlőcökben levő rabok összeírását. Szeretné, hogyha Kazinczy pontosan lenne tájékoztatva, mert csak pontos adatokra épített javaslat lehet eredményes. [Mellékelve a kimutatás, mely szerint 150 férfi és 18 nő ül börtönben, ezek közül 78 tolvajlás miatt.]
33. Gabányi Lajos, Kassa, 1841. márc. 25.
Örömet és köszönetét fejezi ki, mert Kazinczy felhatalmazta a „Kedves barátom” megszólításra. Regéjét mindegy, hol közlik. Április elején szeretné Kazinczyt melátogatni, a kassai iskoláról lenne mondanivalója.
34. Perföldi Endre, Nagyvázsony, 1841. ápr. 18.
Köszönetét fejezi ki Kazinczy tanácsaiért. Nemrég letett ügyvédi vizsgájáról s egy cikkéről számol be.
35. Csernák Márton, Zemplén megye főorvosa, Nagymihály, 1841. ápr. 30.
Válasz Kazinczy 1841. ápr. 27-i levelére: az említett beteget nem fogadta embertelenül, nem üzte el, csak Csiky doktorhoz küldte át, mert a kérdéses eset sebészi munkát igényelt.
36. Nyomárkay József, Sátoraljaújhely, 1841. máj. 11.
Pártfogást kér az őt feljelentő Budai András ellen.
- 37–38. Richter Márton, Sátoraljaújhely, 1841. szept. 20.
Minden „szárazbetegségben vagy hecticában” szenvedő beteget ki tud gyógyítani. Ezt azonban az orvosi kar nem ismeri el; levélíró kéri, hogy állításának bizonyítására főpróbát tarthasson. Mellékelve Meczner Pál orvos levele Richter Márton kereskedőhöz (Sátoraljaújhely, 1841. szept. 20. németül). Meczner inti Richtert attól, hogy — nem lévén orvos — gyógyítással foglalkozzék.
39. Gabányi Lajos, Pest, 1841. dec. 10.
Aczél Antal Temes megyében akarta marasztalni nevelőnek, de nem maradt, mert elveivel ellentétes beszélgetéseket kellett volna hallgatnia. Kazinczynak Pestre küldött leveleit továbbította, köztük Kossuthnak írt levelét is. Kossuth „panaszodik a cenzura s más alattomos cselszövények ellen, legújában egy igen jeles vezércikkét törölték ki”. Aradról Sárosi Gyula üdvözlétet tolmácsolja; Kazinczyról „többekkel szözlött” s mindenki „a még ifjú Kazinczy Gábortól sokat vár”.
40. Szeremlei Gábor, Sárospatak, [1841.] dec. 17.
A tanulók már nagyrészt elutaztak karácsonyi szünetre. Eddig igen sok dolga volt, mert a betegsége miatt elmaradt tanítási órákat is pótolta. Most dolgozza művét sajtó alá, melyben a kor kívánatát és a tudományosságot egyaránt igyekezett szem előtt tartani. [Az évszám helyén a levélpapír ki van szakadva; a levélíró sárospataki tanár, szóban forgó műve: *Az új philosophia szellemvilági fejletében* (Pest, 1841.).]

41. Gabányi Lajos, Pest, 1841. dec. 31.
Bejelenti, hogy 1842. jan. 5-én megházasodik. Várja Kazinczy rendelkezését értekezéséről.
42. Gabányi Lajos, Pest, 1842. jan. 18.
A levél egyik témája: a fiatal házasember családi boldogsága; a másik: Kovacsóczy Mihálynak, „a megboldogult Közlemények érdemdús szerkesztőjének”, „akasztófára való gazembernek” pere Kossuth ellen, mert utóbbi a *Pesti Hírlapban* gazembernek nevezte őt. Kovacsóczy ügyvédje Hindi, Kossuthé Benyovszky.
43. Gabányi Lajos, keltezetlen.
Beszámoló a Kossuth—Hindi ügyről, mely Kossuth bukásával ért véget. [A levél — témájából következően — az előbbi után keletkezhetett.]
44. Barkóczy Ferenc, Nagy Csebb, 1842. Télhó [január] 31.
Három verset küld s kéri „olvassad el, ha mondasz rólok valamit, jó, ha nem, lelkesen legyenek a bús apának kínjai, ki szeretett magzatiról mit sem hallhat a távolból!” Ezután *Emlékkönyvbe* c. epigramma, *Halálhoz* c. hét versszakos költemény és *Népdal* c. rövid vers következnek teljes terjedelemben. Alul ceruzával Kazinczy írása: A népdal s epigramma tűrhető.
45. Vályi Lajos, Sátoraljaújhely, 1842. febr. 11.
A *Világ* c. folyóiratba válaszcikke elhelyezéséért közbenjárást kér.
46. Perfföldy Endre, Pozsony, 1842. ápr. 15.
Beszámol az egy éve irt levele óta eltelt idő eseményeiről, főként a Veszprém megye által törvénytelenül állított három újonc ügyéről, melyben Kazinczy által Kossuth támogatását kéri.
47. Gabányi Lajos, Pest, 1842. ápr. 19.
A „minapi kis comediát” beszéli el a levél: a criminalis sedria Szentkirályi elnökletével összeült, de ezt az adminisztrátor — királyi parancsra hivatkozva — feloszlatta.
48. Gabányi Tamás, Sátoraljaújhely, 1842. aug 18.
Anyagi helyzete miatt panaszkodik.
49. Gabányi Tamás, Sátoraljaújhely, 1842. szept. 2.
Pénzt kér kölcsön siralmas anyagi helyzetére hivatkozva.
50. Gabányi Tamás, Sátoraljaújhely, 1842. szept. 4.
A részére esedékes pénz mihamarábbi folyósítását kéri.
51. Gabányi Lajos, 1842. szept. 19.
Anyagi gondjairól panaszkodik. Felajánlja, hogy Kazinczynak ezután is bármilyen ügyét elintézi Pesten.
52. Nyéky János, Bodrogekfalud, 1842. szept. 28.
A levélíró a fenti faluban tisztartó; Kazinczyhoz mint táblabíróhoz fordul segítségért, mert árpaméresi ügyben csalással vádolják.
53. Kovács Lajos, Kolozsvár, 1842. nov. 7.
Az *Erdélyi Híradóra* előfizetési lapot küld és a lap támogatását kéri.
54. Szulyovszky Gusztáv, Girált, 1843. ápr. 10.
A Sáros megyei oppositio fő törekvése: jobb országgyűlési követeket választani, szabad-
elvűbb követutasításokat adni. Ehhez Máriássy Ágostont kellene alispánnak választani,
ebben kéri Kazinczy segítségét.
55. Hunyor Mihály, Homonna, 1843. máj. 15.
Nagy részvétellel ír a Homonna környékén 1843. máj. 1-én pusztító tűzvész áldozatairól;
Kazinczy közbenjárását kéri Kossuth révén a *Pesti Hírlap*-nál az 572 hajléktalanná vált
ember megsegítésére.
56. Gabányi Lajos, 1843. okt. 8.
Küzdelmes életéről panaszkodik; egyedüli öröme hat hónapos, Kálmán nevű fia. Kérdi,
hogy Kazinczy censortól kijövő műveit nyomdába adja-e vagy visszaküldje?
57. Hunyor Mihály, Homonna, 1843. dec. 8.
A népnevelés egyik legfontosabb eszközének a nép mértéktelen szeszital-fogyasztásának
meggátlását tartja. Különösen a halotti virrasztások és torok károsak, melyek 2—3
napos ivásra adnak okot. Ezt halottasházak építésével és az italhitelezés megtiltásával
lehetne megszüntetni. Ehhez kéri Kazinczy véleményét és támogatását.
58. Luzsénszky János, Terebes, 1844. ápr. 18.
A „mostani állású főispánnal” nincs megelégedve.
59. Nagy Elek, keltezetlen.
Több kisebb hír között írja: Kunoss megölte magát. [Ebből az évszám megállapítható:
1844.]
60. Kun Dániel, Miskolc, [1844 előtt] dec. 7.
Kajdacsyval és Ormóssal való, személyeskedésből származó nézeteltéréséről ír.

61. Hunyor Mihály, 1845. ápr. 6. Homonna.
Az alkoholfogyasztás meggátlására mérsékleti egyletek felállításához és az italhitelezés megtiltásához Kazinczy támogatását kéri.
62. Pálkövi (Palkovics) Antal, Sárospatak, 1845. jún. 28.
Aláírási ív *Az ember művelődés története* c. mű első kötetére. [megjelent: Sárospatak, 1845.] Néhány szóval a többi kötet tervéről is beszámol.
63. Zuhay Imre, Sátoraljaújhely, 1848. júl. 20.
Kossuth mellett szeretne valamilyen tisztséget betölteni, ehhez kér segítséget. Üdvözlét küldi Vladárnénak.
64. Lehoczky Ödön ügyvéd, Eperjes, 1849. márc. 24.
A f. év febr. 12-én meghalt Rombauer János végrendeleti végrehajtójának nevezte ki. A hagyatékban egy nagyon „eltalált” kép van Kazinczy Ferencről; az iránt érdeklődik, hogy ezt Kazinczy Gábor nem venné-e meg. Árát 30 pengő forintra becsüli.
65. Nyeviczkey Kristóf, Bodrogolaszi, 1849. máj. 10.
Állásválttatásához kér segítséget.
66. K[ovács] L[ajos], [1849. febr. 22.—júl. 7.]
Értesíti Kazinczyt, hogy cikke Jókainál van. Jókaival tegnap beszélt, volt a cikke néhány észrevétele, melyeket figyelembe kell venni, hisz „az ő nevének firmája alatt” jön ki. [Kazinczy a Jókai által szerkesztett lapok közül a Debrecenben megjelenő *Esti Lapokba* dolgozott, amelynél Kovács Lajossal együtt vezette a politikai rovatot.]
67. Szamvald Gyula, [1852 körül]
Küldi „Illésházi és Zrinyiből az első javítási íveket”. A késedelem Toldi miatt történt. A kiállítás iránt Kazinczy véleményét kéri. Azért diktálja és nem sajátkezűleg írja ezt a levelet, mert beteg. [A levélíró Emich Guszáv könyvnyomdász üzlettársa, náluk adta ki Kazinczy és Toldi *Zrínyi Miklós Összes Munkáit* (Pest, 1853). Újabb Nemzeti Könyvtár, majd *Illésházy István Feljegyzéseit* (1865). A levél már Bánfalvára van címezve.]

Nem Kazinczy Gábornak címzett levelek:

68. Dessewffy József gr. ismeretlen személyhez, Kassa, 1823. aug. 16.
A levélpapír legfelső részén, mintegy címként: Kritikálás Kritikája. Megszólitás: Kedves Fő Hadnagy Ur! A levél egy általánosságban mozgó eszme-futtatás az üres, semmitmondó kritika káros voltáról; személyes vonatkozás nincs, így a címzett nem állapítható meg.
69. Tomka Miklós, Szurdok, 1839. jan. 17.
Utazási utasítások Nagykároly—Szurdok útvonalra. Megszólitás: Édes Gabányi!

Teljes terjedelemben között levelek:

I.

Evva András Kazinczy Gábornak

Kedves Barátom!

Sa.ujhely, 1834. febr. 19.

Lónyay Gáborné Nagyságos Asszony, köztisztviselőben álló Férjével, a Barátomnak Hétfőn tett ígérete következtetésében, munkában vévén azonnal a Pataki Anya Oskola miveltebb Neven-dékjei által Évenkint kiadandó Zseb Könyv alapítására még szükségesnek látott 400 VCzftnek az önkényes ajánlások útján leendő öszveszedését, különös pártolások alatt egy Felszólitást botsátának a Megye most itt Újhelybe öszvegyült tehetősb s miveltebb tagjai közt, s minthogy most Magoknak Deregyőbe vissza kelle menniek, az Aláíratás segéllését reám bízták.

Mellynek szerencsés előhaladásáról én kedves Barátomat és Vele mind Azon általam igen tisztelt Ifjakat, kiknek ezen szép cél forró óhajítások, mennél előbb tudósítani óhajtván jelen-tem szíves- és résztvevő örömmel, hogy már ekkoráig is 305 VCzftk vagynak a kívánt célra részint aláírásban részint pedig kész Pénzben nállam őrizet alatt s már teljes reménységünk van hogy a kívánt 400 VCzfk öszve lesznek ezen úton gyűjthetők; az Ajánlók közzül némely tagok azt kívánván tsak, hogy a summának a kitűzött célra leendő fordításáról tétessenek bizonyosokká, miért Tekintetes Lónyay Gábor Úr jót-állott, tsak bővebb elhitetés végett a Kedves Barátom Számadását fogja eránta annak idejében kikérni.

Nyugodjon meg tehát Kedves Barátom s nyugtassa meg tisztelt aggódo Társait is, bizo-nyosabb lehetővén, hogy Zemplénnek Nyelvünk simulását s Nevendék Ifjúság Nemes töreke-

dését tetteg elősegíteni Óhajtó Fijai, az illy művelődésre serkentő Intézeteket, ha segedelmkre hivatkozik, kebelőkben elhalni soha nem engedik. Tisztelettel maradván

Kedves Barátomnak
alázatos szogája
Evva András

Lónyay Gábor: Zemplén országgyűlési követe, deregnyői földbirtokos. Felesége Kazinczy Ottilia, Kazinczy Gábor testvére. Zseb Könyv: a Parthenon c. zsebkönyvről van szó, melyet a sárospataki Magyar Nyelvművelési Társaság adott ki 1834-ben. Deregnyő: Zemplén megyei község, Lónyayék lakhelye. VCzf: váltócédula-forint

II.

Szemere Bertalan Kazinczy Gáborhoz

Posony, 27 Jún. 1834
Éjszaka 12 kor

Édes Laczim, Palim, Gábrisom!

A magyarnak többnyire mindenkől három kell; elkezdvén a három színű zászlótól — egész a birkozásig, poharzásig. De az ég talán nem tart minden vérző szív mellett sem magyarnak engemet, mert sokbul semmit sem adott, hármat alig valamiből... Ó igen, titeket adott három édeseim, titeket épen hármatokat. 'S mit nem nélkülözhet, kinék Istene három barátot adott? S ha az ember, vagy inkább lelke, a teremtés legszebb gyöngyének mondatik, hol van a' világon kincs, melly oly nagy legyen mint három jó lélek, mellyben a' szerelem' szivárványa, a' lelkesség, erő' ragyogása, 's hűség 'mosolygása összeolvad? Ha kő volna, nem élő lélek, hol volna illy tündér kő? Ah schol schol!

Mit csináltok barátim? Én gyakorlom magamat. Mibe? kérditek? A' kemény sorsral való vívásban. Igen is, minden órában megújúl a küzdés, s két szomszéd pillanat egyik mosolyogva, más (s így van többnyire) vérző szívvel talál. Áldom az eget, hogy ti nem tudjátok, 's nem is érzitek, hogy mi 's mi nagy az én szenvedésem. Elég ezt magamnak éreznem. S ne unszoltjátok kimondását, ha fájdalom nektek is fájdalom volna, még kínosabb lenne állapotom. De azért merő szónak se vegyéték a pár bánatos szót, mellybe egypár év kínait foglaltam. A mi mosoly látszott levelem elején, annak ne higgyetek, megcsal; erőtetett volt az, 's hasonló a' gúnyhoz, keserhez, melly epéből ül az ajakra. Hagyjátok a vigasztalást, félig már beszivtam, ha magatokat boldognak irandjátok. Hol nem jelen meg egyszer az aranynap? Lássátok, én bízom. Reményem kifogyhatatlan, mint az istenség, bár változékony mint a phantasia. De ti nem kételkedhettek hűségemről, mint én sem a sors létéről. Csókollak édes hármam, szivből jövő s szivbe menő érzéssel!

Itt küldöm felszólításomat, melly az Ifjúegyesület felállásakor járt körül. Elfeledém ott-hagyni; az egyesületke történetéhez tartozik, mint szinte egypár levél, melyet majd megküldök; de egy nincs velem, tehát majd mind Borsodbul utasítom Patakra (Septemberig maradok Posonyban).

Talán hallátok, mi éji musikát tartott az ifjúság Széchenyinek, 30 fáklya világítása mellett. Aztán igen természetes volt, hogy emlékeznénk meg Wesselényiről is, neki tehát egy hódoló lapot írtunk, s 110en írták alá nevüket, de néhány rablelkű, megrettenvén a' tartalom energiás voltátul, kihúzta nevét, sőt némelyek hiteles helyen akarták visszavonni!!! Egy fiatal épen haza ment, Erdélybe is elmenendő, tehát annak adtuk elvitel végett 's courir ment a nádortól utána, hogy Pesten a V. Director Jurium R. a lapot vegye el s személyét tartóztassa le. De eszmélvén, hogy diaetai individuumot nem lehet lefogni, más futó ment, hogy ne bántásák. Nem tudjuk mi történt, de aligha utol érték. A lap tartalma ez:

„B. Wesselényi Miklósnak

Tiszteletét 's hódolatát küldi az aláírt országgyűlési ifjúság. „Ha nem mondanók is, fogná tudni a Báró, hogy ki miképen él hazájáért, úgy él a haza óérette. De a Báró tudja azt is, hogy áldozatos munkáit nyomról nyomra hüven kíséri a nemzet sympathiája, hogy lélekerejében találja a haza önföldvidulásának egyik zálogát: és ime mi azt még is elmondtuk, és szólunk, mert lehetetlen hallgatnunk, 's annak, amit érezünk kimondása, lelkünk' élyomhatatlan szükségévé vált. A Báró pályája hosszabb s nehezebb eddig is, semhogy az bennünk rövid fellobbanást gerjesztene: tüzet öntött az belénk, melly szellemi fejlődő életen és szükségesen nyugszik, s azzal akarjuk és fogjuk tisztelésünk nagyságát kifejezni, hogy e' szent tüzet kebelünkben hiven meg-

őrizzük. Kinek lelke mozgatta 's ölelte össze egy pontba élő láng gyanánt, a' követkar' tömegét orsz. gyűlésünk elején? ki rengette meg egyik táblát meg nem hallott 's azon táblától lélekborzongva hallott igazságokkal? Visszaemlékezünk mi mindenekre, amit tudunk, láttunk, hallottunk; kebelünkől eltávozását összekötjük a' szép Erdélynek kivitt orsz. gyűlésével, 's áldja szívünk az Istent, hogy miután két hazát teremtett, teremte férfiút is, ki osztatlanul 's pihenés nélkül mindkettőt szeresse. Mi hisszük, az ég mindaddig ereszti apostolait, miglen földét egy vagy sok oldalról sötétség fűdi, 's a B. mint illy kijegyztetet üdvezeljük, s kérjük, a kísértetek óráiban emlékezzék az új nemzedékre, s higgye hogy ez mestereinek szellemét iparkodik önmagába álthozni.

Végre tudván, hogy a B. mátkagyűrűjével a testvér két hazát jegyzette el, mi mint gyermekei ezen azon testvér két hazának, — a' B.hoz, mint haza anyánk mátkájához járulunk, 's kezébe tesszük eskünket Haza, Törvény s Szabadság mellett. Posony. 1834. 5 Jun."

Tudjátok, hogy az Erdélyi orsz. gyűlés meg nem nyitattván, egy követ Posonyba jött, egy Bécsbe ment. A Posonyit megköszöntők, sőt nekie mint Erdélyi küldöttnek, éji musika tartatott, 30 fákiya lobogása mellett. 'S csudálkoztatok, e' miatt másnap Bécsben konferentiát tartának. Ó mi félelmetes politika! Ha sok pénzem volna, szünne kedvem lenne sorban, minden egyes oppositionalistának éji musikát tenni.

Végezven pályádat, Palim, hova menedsz?

Nem jöendesz fel a nyári terminusra Lacim?

Te édes Gábrisom, hálistennek Patakon maradsz. Nagy hatás kell az ottani ifjakra, 's egy ifjú, törekvés, példaadás, munkálkodás által nagyot hathat. Én igen sokat reményelek tőled. Legalább az Ifjúegyesületre nézve Szathmári Laci és Szentimreyből lelkes tagok válhatnak. —

Írjatok, csak egy pár sort kérek tőletek.

Csókol Bertalantok

Címzés: Ormós L. Máriássy P. Kazinczy G. kedves barátainak.

Kazinczy Gábor, Máriássy Pál, Ormos László: Szemere sárospataki barátai. Mindhárman lelkes szervezői a sárospataki Ifjúsági Egyletnek és Nyelvmivelő Társaságnak, melynek a fiatalon elhunyt Ormos László (1814—1844) ügyvéd volt az elnöke; ő szerkesztette a Parthenon c. zsebkönyvet is. Nekik számol be a levél a pozsonyi országgyűlésről, ahová Szemere Pálóczy Lászlónak, Borsod megye követének irátusaként ment el. (Erről bővebben: Kiss ERŐ; Szemere Bertalan. Kolozsvár 1912. 11.) *Dietai individuum:* országgyűlési személy. *Ifjúegyesület:* az 1832-ben Sárospatakon szervezett Ifjúsági Egyetről van szó, melynek egyik fő szervezője Szemere Bertalan. V. *Director Jurium R.:* Vice Director Jurium Regallum: királyi jogügyi allagzató; hatásköre: az állam ill. király személye elleni cselekmények meggátlása és üldözése. — A levél elején írt panaszait egyrészt akkori nehéz anyagi helyzetéből fakadnak, másrészt „fájdalmának oka hazájának állapota volt”. (Kiss E.: Szemere B. Kolozsvár 1912. 13. ill. 17.)

III.

Szemere Bertalan Kazinczy Gáborhoz

Lasztomér, 6/24, 1837.

Gáborom; javaslatod tervem iránt nincs ellenemre, de mióta, s épen nem nyomtatás végett, kidolgoztam: nem olvasám, s alig emlékezem rá. Tehát a napokban haza utazván, átnézendem, nem hogy javítsam, mert időm nincs, hanem hogy lássam, sajtó alá mehet e vagy nem? s akkor megírandom, adom e vagy sem? Inkább hiszem, igen, mert korszerű és szükséges, úgyhogy magányos úton szándékom volt a többi Superint. kkal közleni. Egy nagy ok közlésére, czéled, K. F. hátra hagyottai iránt, miről én semmit sem tudtam, mit most hallok először.

Egyébiránt bizodalmad, mivel előfizetők szerzésére szölitál, megköszönvén; óhajtom, mennél több számunk lajstromát küldhessem. Megvallom azonban, egy tőled írt körülállásos értesítést kívántam volna, mert előfizetéssel ez jár. Öllelek

szíves barátod Sz Bertalan

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor úrnak Berettő

Lasztomér: zempléni kisközség. *Tervem iránt:* „Terve egy papi özvegy- s árvatárnak”, melyet a tiszáninneni ref. egyházkerület használatára dolgozott ki. 1838-ban írta, s 1840-ben került kiadásra. *Superint.:* szuperintendenciákkal, azaz protestáns egyházkerületekkel. Az ezeknek élén álló protestáns püspökökkel, szuperintendensekkel közölte tervét 1838. apr. 30-án a tiszáninneni ref. egyházkerület gyűlésén. *K. F. hátrahagyottai iránt:* Kazinczy Gábor nagybátyjának, Kazinczy Ferencnek hagyatékát készült kiadni. *Előfizetők szerzésére szölitál:* Kazinczy Gábor 1837/38-ban Néppárát címen akart folyóiratot indítani. (Erről bővebben: T. ERDÉLYI ILONA: Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor. Bp. 1965. 66—67.)

IV.

Szemere Bertalan Kazinczy Gáborhoz

Lasztomér, Jul. 20án 1839.

Gáborom, leveled vettük, épen úgy azon ebédhez, mire Pálunkat vártuk ma, kit már vártunk tennap is. De Gyuri ma reggel kénytelenítetvén Ungvárra elmenni, leveled a házi törvény értelmében nem bontók fel, így tartalmát nem tudjuk, hanem csak sejtjük, hogy Pesti kedves véreinkhez vagy ma vagy holnap szerencsénk leend. Máli, a jó, még tennap megsüttette a halmaz levelensültet, melly egy hegy gyanánt álland az asztal közepén.

Addig is míg planétád drabantjakint köztünk láthatnálak, tisztelve kedves vendégeidet, vagyok ebéd után

szíves barátod

Sz Bertalan

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor úrnak, Berettón

Pálunkat: Szemere Pált, aki a család Pest megyei ágának tagja. Erre vonatkozik néhány sorral lejjebb a *pesti kedves véreink* kifejezés is. *Gyuri*: Szemere György, zempléni főbíró; Bertalan nagybátyja, akinek nyugat-európai útját is köszönhette (Kiss E.: Szemere B. Kolozsvár 1912. 18.)

V.

Szemere Bertalan Kazinczy Gáborhoz

Vatta, Aug. 21én, 1839.

Gábor; hazajöven, mihelyst időm engedé, papözvegy s árva iránti tervem álnézém, s bár nem typus alá dolgozám, látván hogy korszerű ez intézetről némi érdekes ismeretet közöl, letisztázám. De óhajtám, e sem mint közölt munká jelenjen meg, s eszerint tiszt. Molnár Antal urat, ki a múlt diactán pap volt, kérem meg, lépne fel úgy mint közlő. Eszerint tervem hozá küldvén, ismertetésével együtt ő küldendi azt vagy Kassára, hol marad a gyorskocsi-hivatalban, vagy Patakra öcsédnek.

Elvárom Népbarátod megjelenését, s akkor ha körülállásaim engedni fogják, talán a dolgozó társak közé lépek. Most mint csak egy harmadik személy jelenek meg benne, kinek munkája közöltetik. Lehet, hogy Molnárban jeles dolgozó társat nyersz.

Annak megmutatására, hogy azon tűz nincs rajtam, miről te versedben szólál, tartom magam Athenaeumbeli, vagy inkább Figyelmezőbeli kérelmedhez, s ezt annyival inkább bátor vagyok tenni, mert én tervem alakítására, a többek közt 100 p-forintot ajánlék.

Talán a jövő héten Pestre rándulok és Péczelre, hol barátaid közt lesz

barátod

Sz Bertalan

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor úrnak, Berettó

p. Ujhely
Nagy-mihály

Papözvegy s árva iránti terv: fentebb említett tervet külföldi útjának eredményeként dolgozta ki, így akart a református papok özvegyein és árváin segíteni. (Kiss E.: Szemere B. Kolozsvár 1912. 26.)

Vatta: Szemere Bertalan szülőfaluja. *Népbarát*: a lap tervezetere vonatkozóan lásd; T. ERDÉLYI ILONA idézett művét. *Molnár Antal*: aszalói pap. *Figyelmező*: az Athenaeum melléklapja.

VI.

Szemere Bertalan Kazinczy Gáborhoz

Vatta, October 21én 1839.

Gábor; e napokban vevém levelét october 10ról Molnár A. aszalói lelkésznek, mellyben írja, hogy pap-özvegy s árva tervemet azon bevezetéssel, mellynek írására általam felszólított, még szeptember 9én elküldte Kassára, czimed alatt, recepisse mellett, bérmentesen: de sem a retourt nem kapta meg, sem választ tőled nem vón. Kérek tehát, kassai embered által vétesd ki azon levelet a postáról s erről szíveskedjél tudósítani tiszt. Molnár urat.

Hanem talán nálad szokás, ó Gábor, nem felelni a levelekre? Mert, gondolom, Augustusban én is írtam neked s hallgatsz. Népszerűtől sem tudunk semmit, s nem küldéd meg a kívánt lapot sem, mit szükségesnek véltém az előfizető-gyűjtésre.

Augusztusi levelemre s annak pontjaira elvárnám válaszod, egyszersmind arra kérlek, hogy ha a Molnár úr bevezetésében rendén túli dicséret volna, azt nyird meg; egyéb iránt nevem elhallgattatni nem akarom, maga az ügy miatt, csak azt nem akarom, hogy én adtam be tervemet, hanem közölni kívántam. Tehát, vagy a Molnár tollába add nevemet, vagy a terv végén, a dátum után álljon nevem, de a sor folytatában, nem aláírásképen, azután jöjjön: „közli Molnár Antal.”

Ez akaratom.

Nem sokára rándulok Pestre, utazásom végett. Reményilek előfizetőket vidékekről is. Ha lövésbe jó egy és más, ne szalaszd el. Decemberben jelenend meg. Az árvizkönyv nagyságában s betűivel két kötet, ára (nem 5, mint ezé) de 3 p. forint.

Üdvöz légy ó te nonsokára Páter familias. Ifjuöreg léssesz. Irj nekem is, M. is, s emlékezzél rám, midőn jól van dolgod. Ölellek

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor úrnak, Berettó

Sz. Bertalan

N. Mihály

receptse: átvételi elismervény. Pater familias: célzás Kazinczy 1839 végén született fiára, Arturra. M. is: Molnár Antalnak is.

VII.

Szemere Bertalan Kazinczy Gáborhoz

Vatta, Jun 3kán 1840.

Gáborom; én a diaéta végére, Pozsonyba is felrándulék, nem a diaetáért, de munkám miatt. Azonba, bár a Cancellártól s hiveitől igen szívesen fogadtatám, miután Mérey munkám hitetlenül Májusig magánál dugatá; onnét még Május 24kén sem kapék választ, így jövék le Pestről egypár hétre, oda ismét vissza menendő.

Megjegyezvén, hogy Nagy Elek Pozsonyban tartózkodik, s róla Tóth L. azt mondja, miképen a Hírnök dolgozótársa leend s megjegyezvén, hogy Kuthydat az academia páholyában kényelmesen látám ülni: kérésre megyek ált. t. i. hogy özvegy s árva-tervem, úgy amint azt Molnár neked elküldte, mennél hamarébb és pedig okvetetlenül küld vissza nekem vagy ide Vattára vagy Pestre. Leend alkalom csak járj utána. Kapczy, Pestről, jún. 8–15kén Erdőbényén leend.

Midőn nőd kezeit csókolnám, neked magányodban szép napokat kívánva vagyok szerető barátod.

Sz Bertalan

fordíts

Sz. Pali Pestről e hó 14kén induland.

Reményilem érdekes lesz tudnod, hogy az ifjúság 208. p. forintért csináltatott Bécsben *Dedk-nak* egy emlékkönyvet. Fődele vörös bársony; ezüst szögletekkel, s egyik oldalán egy arany tölgykoszorú zöldre emaillirozva, s benne ez: „Deák Ferencznek”, másikán farkát harapó kigyó aranybul, szinte zöldre emaillirozva, s benne: 1840. Az ifjúság felszólítására ez előszót írák bele:

„Neked, a fáradatlanak, kinek ereje súly alatt nőtt, vész közt bátorodott, kísértetekben nevededett; neked, a bölcsnek, kit törvényhozóvá a természet szült, a nép azzá választott, neked, a szilárdnak akaratban, a feddhetetlennek szándékban, ki eszed s kebled rendkívüli hatalmával ellent s barátot magadhoz hódítva, a törvényhozás hajóját szikla és örvény közt, gyakorlott kormányosként biztosan vezérléd révbe: tiszteletünk s hálánk jeléül nyújtjuk ez egyszerű emlékkönyvet. Hervadatlan leveleit a tölgykoszorúnak, mely neved körülsugározza, téttdzus napjaid folytatában egyenkint magad gyűjtéd, itt mi azokat csak egybefűzzük; s ez örökléte ábrázoló kigyó jövendődnék általunk nem önkényesen választott, de munkádbul szükségképpen eredő jelképe. Azonban, ha egykor vagy napja a nyugalomnak, melyből a haza dicsőítő szava még gyakran ki fog szólítani, vagy életednek estéjén midőn emlékezed egén tetteidnek hoszu sora napok és csillagok számával és fényével és halhatatlanságával fog tündöklenni, e könyvbe esik pillanatot: benne még azon tisztelőidnek is, kik vezéri pályádnak közvetlen tanúi valának, csak egy részét fogod látni, tisztelőid mindnyáját egy rövid szó fejezi ki, ez: *Nemzet*, mely egyedeiben, hálabetűkkint egy nagyobb, egy élő könyvben van elszórva, ebben: *Haza*. Költ Pozsonyban, az országyúl. Végnapjain, 1840.

Ezután következnek az aláírások. Elöl Szécheny, aztán valamennyi követ, mágnások, ifjak, a kormány emberei is.

Kérlek ne sajnáld ezt közölni Gyurival.

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor úrnak, Berettó

Nagy Mihály

munkám miatt: Szemere 1840-ben két műve kiadásával volt elfoglalva: Utazás külföldön, valamint a fentebb már említett Terve egy papi özvegy s árvatárnak. *Mérey*: feltehetően Mérey Sándor (1779–1848) író, aki közreműködött műveinek kiadásában is. *Nagy Elek*: ügyvéd, újságíró (1820–1875). *Hírnök*: reakciós beállítású politikai hírlap (1837–45). *Kuthy Lajos*: író (1813–1864).

VIII.

Tóth Lőrinc Kazinczy Gáborhoz

Keblem Gábora!

Mi édes nekem falusi magányomból visszszagondolni kedves Pestemre, 's mindazokra kiket Pest falai közt hagyék, 's köztük különösen reád, kit velem nézeteid 's hajlandóságid ugyanazonsága (ha talán kiveszem a Carl—Schödel témát) reményilem, nem olly hamar szakadható kötelekkel fűzött össze: tudhatod te, ki tanúja valál, mily forrón öleltem keblemre a virágzó pesti életet, 's melly örömet töltöttem veled a' hazafiúi és költői lelkesülésnek néhány óráit, mellyeket a' censurai készültek prózája számunkra meghagyott. Hogy e társalkodást levélben mindeddig nem folytattam, oka az, mert hazajöttöm óta részint beteges, részint távollétem alatt össze torlott foglalatosságaimmal erősen elfoglalt valék, de lakásod számát sem tudám 's ezért mind csak arra vártam, hogy én kapjam először leveledet. Most is kéntelen vagyok Kajdatsy barátunk útján küldeni hozzád e levelet, mellyre gyors válaszd kapom s általjaban, hogy levelezésünk ezentúl élénkebb lesz, reményilem és kérem.

Ugyanazon okok, mellyek eddig levelet írnom nem engedtek, akadályoztak litteraturai foglalatosságimban is. Mióta haza jöttem, alig alig dolgoztam valamit. Az Atheneumban fordítottam néhány angol cikkelyt, Atyátlan drámámat dolgoztam át egy részben, s verseimet faragsáltam és szedtem össze. Legközelebbi alkalommal, két példányban leiratva, küldendem azokat neked, azon szíves kéréssel, hogy add őket censorhoz, 's kövess el mindent, hogy azok hamar, és törlés, legalább sok törlés nélkül jöjjenek ki a' censori hóhér veres ónja alól.

De szomjiam a' pesti litteraturai hírek után egyformán élénk és telbetetlen. Irj kérlek valót és pletykát, csak sokat, igen sokat. A Hajnalt mindeddig nem láttam. — A játékszini Igazgatóságnak azon intézkedése, hogy a' drámairókat honorálni kívánja, kellemesen lepett meg 's Bajza úrnak írtam, hogy az Atyátlant adassa.

Köszöntsd tőlem Szalay barátunkat és Erdélyit, ha neki irsz. Gaált kéretem, hogy a' köztünk szóban forgott Paródia-gyárra nézve tegye magát velem levelezésbe. Adressét nem tudom.

Az enyém Tótmegyér p. Komárom.

Tartsd meg barátságodban

Tótmegyér, 1838 Január 21én

hivedet
T Lőrinczet

Carl—Schödel téma: Schodelné Klein Róza és Carl Henriette énekesnők közti ellenségeskedés, amely mögött a személyeskedésen túl a közvéleményt megosztó elvi ellentétek is voltak. Kazinczy minden bizonnyal Carl Henriette pártján állt, akinek szépségéről már 1836-ban elismeréssel ír. (Vö. 1836. márc. 3-1 levél, melynek tartalmát fentebb közöljük.) Ezzel szemben Schodelnét A dal leánya c. művében (Emlény 1840. 1—19.) is elítéli.

Az atyátlan: Tóth Lőrinc 1839-ben megjelent drámájának címe.

Szalay: Szalay László (1813—64) fiatal korában szintén költő.

Gaál: Gaál József (1811—66), a Peleskei nótárius szerzője.

Kajdatsy: Kajdacsy István orvos, Kazinczy Gábor barátja, versei is jelentek meg a Regélőben.

IX.

Tóth Lőrinc Kazinczy Gáborhoz

Tótmegyér, 1838 Január 27én

Kedves Barátom!

Ezennel küldöm hozzád verseimet „*Szivhangok*” czim alatt, két példányban leírva, azon bizalmas kéréssel, hogy ne sajnáld azokat átadni 's rájok nézve véleményedet adni. Ha helyben hagyod, hogy őket kiadjam, azon igen fogok örülni, mert ítéleted egy azok közül, mellyekre legtöbbet építetek. Ez esetben kérlek, menj Bajza urhoz 's vedd át tőle némelly ott levő, de az Atheneumban ki nem jött verseimet, különösen „Dugovics Titusz” balladát, 's ird azt az üresen hagyott papírosra, mert azt óhajtanám szinte a' gyűjteménybe foglalni,

annak balladai része különben is csekély és meglehetősen silány lévén, — *A Tréfaharczot*, melyet a' tavalyi Atheneumból ismerni fogsz, ezért hagytam ki, mert a *Szegény Lantosban*, s *Bélában* hasonló a' tárgy igen kevés különbséggel, tudniillik: Vivás leányért! — Ha azonban gondolod, hogy az belejöhethetne, ám tedd belé vagy ha jobbnak tartod a *Szegény Lantosnál*, hadd ki ezt, s tedd helyébe amazt. Schedel a Hajnal bírálatában megróttá a *Szegény Lantosban* uralkodó alap-képzetet 's megvallom, igaza van. Különben, ha mindegyik darabot igen szorosán vennők, kevés állaná ki a sarat.

Ha ezen kéréseimnek eleget tenni szives voltál, s véleményed az, hogy a' Szivhangokat csakugyan egy ország előtt pengessük meg: úgy kérlek méltóztassál a' példányokat bekötetni, s censorhoz adni saját belátásod szerint. Én legjobbnak tartanám, ha Nagyhoz mennének; Reseta, mint érezteté, személyes ellenségem, Dertsik egy olly classicus kiadása az ostobaságnak, millyet tátott szája jelent. A többi teendőkrül annak idejében.

Ohajtva várja leveledet, s azon bizodalommal, melyre szives barátságod nem egy jele, az úgy iránti szent buzgalmad, s' hű kebled árva Literaturánkhoz nem ok nélkül hatalmazá fel, ismétli baráti kérését

hived
Tóth Lőrincz

Cimzés: Tekintetes Kazinczy Gábor Urnak
Pesten, Nagyhid utcán, Ürményi házzal szemközt, Az Evangel. templom felől 3ik ház, 1-ső emelet

A boríték sarkában: Tótmegyer

Szivhangok: 1838-ban e címen jelent meg Tóth Lőrinc verseskötete (Budán, év nélk., A magyar kir. egyetem betüivel.) A levélben előforduló versek közül a *Tréfaharcz* az Athenaeumban megjelent (1837. I. 45.), de a kötetben is szerepel (172.). A Dugovics Titusz c. ballada a Történelmi képek c. ciklusban (189.) található; a másik két vers feltehetően azonos a kötet Hontalan Béla (154.), ill. Lantos és kedvese (124.) c. verseivel. — *Reseta*: János, a helytartótanács cenzora.

X.

Egy 9 × 12 cm nagyságú, mindkét oldalán teleirt cédula egyik oldalán:
Kazinczy Gábor Tóth Lőrincznek

[1837—1843 között]

Kedves Barátom,
Igen kedves engedelmedet most nem használhatom; rosszul érzem magam: szeretném tudni ítéletedet azon regém felől, mit olvasál. Leled-e méltónak, hogy az Athenaeumba adjam?

Kazinczy Gábor

A cédula másik oldalán: Tóth Lőrinc Kazinczy Gábornak

Kedves Gáborom!

Regédre nézve ítéletem röviden az: hogy engem sok helye elragadott; az egész pedig egy kerek és érdekes művecske! — Az elragadó helyekből azonban a Censor egy vonást sem hágy meg; ha azok nélkül óhajtánád az Athenaeumba adni, úgy kétséggkívül az egész rege sokat vesztené. Én azonban kételkedem, hogy így is átmehessen a cenzurán, mert hőse barát! Csókol szeretőd
Tóth Lőrincz

Az Athenaeumban Kazinczynak igen sok írását találjuk már 1837-től kezdődően, ezért keltezés hiányában nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy jelen esetben melyikről van szó. Könnyen lehet, hogy Tóth Lőrincnek igaza volt, s az itt szóban forgó rege a cenzúra miatt meg sem jelenhetett.

XI.

Vahot Imre Kazinczy Gábornak

Pest, márcz, 30. 1839.

Erdélyi Jánoshoz írt leveledből értesemre esett, miként a Népbarátha küldött műveimet, az első füzetben akarod közre bocsátani. Erre nézve — ha még nincs időn túl — némi figyelmeztetés teendek. Ugyanis édes barátom kívánnám, ha az Orosz-Táborozások alá saját nevem helyett, valamely költött firmát (p. o. Lengyel) tennél. Nem azért mintha rettegnék az orosz párttal nyílt sisakban szembeszállni; de minthogy az orosz-párt ellenében minden repressale tilos, s így ha zajongásaikra felelni akarnék a censura megkötné kezeimet, a közvélemény pedig elvégre is — mint az Atheneistákat — csatavesztett tehetetlennek bélyegezne. —Bánk bán megismertetése elébe jegyezd-föl e szavakat: „Iratott 1838-ban.” Mert különben azt vélné a publicum, hogy csak most a mű előadása után találkozik vállalkozó, ki a remek művet megismertesse, miután már arról több journál-criticus hasonló értelemben nyilatkozott. A mi

pedig Lendvayné karakteristicáját illeti, kerlek barátom tégy abban saját belátásod szerint néhány módosítást. Különösen, szeretném ha az előzményből a többi közt az is kimaradna, hogy a színművészet theoriája maga a dráma, és azon hosszas helyet, hol emlitem miszerint a színésznőnek mitsem köll tanulnia. Hogy illy paradoxonokat állítottam föl, azt csak a meg-gondolatlan hirtelenkedésnek, s az egyszeri kidolgozásnak tulajdonítható.

De menjünk át valami érdekesebbre. — A szinigazgató választmány aaptalan mentegető-zéseire és megtámadására, kimerítőleg feleltek az Athenum szerkesztői, azonban a censura betiltá a cikkely közölhetését; ezután apelláta történt a helytartó tanácshoz, de itt is, több lévén a kitörlés mint a meghagyás, hajótörést szenvedtek. Most már, édes Gáborom, sem a szini választmány, sem Schödélné, sem Orosz és Csató ellen nem szabad írni. A való és jó el-nyomatik, s a jótalanság, a hazugságok szóval minden rossz üzésére privilegiumot nyerünk.

Igen szép gyűlése volt Pest megyének. Weselényi és Kosut ügyét lelkesedéssel pártolák. Dietatartás iránt fölirtak. Széchenyi a hidról fölvilágosításokat adott. Sokan azt mondják a mi Grófunkról, hogy ő arisztokrata. Pedig ez nem áll. Hogy ő magas állásáról gunyolva csipkedi a bivalbőrü nemzetet, az nem egyéb mint önerejének méltóságos érzete, mely a rangaristok-ratiát csak úgy gyűlöli mint a piszkos democratiát. Ő csak azért nem tetszik olly soknak, mert a valót legjobban tudja kimondani, s mindig a kebel elevenére hat, azért nevezik aristok-ratának, mert többet tud mint valamennyi arisztokrata Magyarországon. — Egyébiránt Pest-ben jelenleg alig mutatkozott két antiopponens, mit más vármegyékről majdnem a megfordí-tott arányban lehet elmondani, — Földváry political kiderülésétől félek, ő könnyen elborulhat a kormány vakító fényplanetái előtt. Prónay, a főispáni helyettes, helyettese lehetne minden magyar főispánnak. Ő a disze és példánya a hitevesztett magyarországi elnöki székeknek. Vese-lényi a jövő héten indul Gräfenbergbe. Azonban nincs Priesnitznek vize, mely a rajta elköve-tett méltatlanságot lemoshatná. Veselényi szeme magyarhon politicájának légmérője; ha ő megvakul, úgy a közügy is elveszti világát, mellyen már egy idő óta anélkül is hályog vonul át. Kir. rendelet következtében a Kosut családnak engedelem adaték, Lajosukat koronként meg-látogatni. Képzelheted a viszontlátás kölcsönös örömeit és fájdalomait. Mondják testvérei, hogy jól néz ki, de fölötte megöregedvék. Hja l a börtönélet minden órája egy-egy fájdalmas korszakot foglal magába, mellynek számára a történetek muzája egy egészen külön jegyző-könyvet visz, könnyek és vérbetűkkel átirottat.

— — — Erdélyi verseit akarja kiadni. Sándor dologtalanságban tesped. Én censurára készülök, noha tudom, hogy nálunk a törvénykönyv transcendentális idealismus, vagy egy légen épült metaphysika.

Egyébként nőd kezeit csókolván öröklöve öröklök

rokonod és barátod

V. Imre

Ird meg édes barátom, mikor jössz Pestre; mert nemsokára Eperjesre utazom s ekkor téged is meglátogatlak.

Erdélyi Jánoshoz írt leveledből: a 33. számú, 1839. márc. 18-i keltezésű levélről van szó, melyben Kazinczy ismerteti Erdélyivel a Népbarát első számának tervét. Ebben Vahot Imre a fenti három művel szerepelt volna. *Schödélné:* színésznő és énekesnő, aki 1839-től összeférhetetlen természete miatt egyre népszerűtlenebb lesz. (EJLev. I. 370.) *Orosz és Csató:* Orosz József és Csató Pál a Hirnök c. political hírlap szerkesztői, akik több kérdésben heves vitát folytattak az Athenaeum és az azt szerkesztő triász ellen. *Wesselényi és Kossuth ügye:* a két politikus ekkor töltötte börtönbüntetését. *Földváry Gábor* (1787–1854) Pest megye alispánja, majd főispáni helytartója. *Prónay:* feltehetőleg Prónay Albertről (1802–1867) van szó. *Sándor:* Vachott Sándor.

XII.

Vahot Imre Kazinczy Gábornak

Buda, 2 . jún. 84[1?]

Barátom Gábor! Mint hallom, te azt mondád Fácnsynak s írást is akartál adni a felől, miszerint én azt beszéltem neked, hogy Bajza (mint ez maga mondá) többé nem engedi meg Fácnsynak önmagát védeni s tőle az Athenaeumba semmiféle vitánkat érdeklő választ nem veend föl? — Gábor! becsületedre szólítalak föl: ird meg nekem mondtam-e ezt vagy nem valaha előttd?

Feleletedet nem saját igazolásom végett kérem (mert már mások előtt eléggé igazolva va-gyok); hanem hogy tudjam meg, milly véleménnyel legyek irántad. Mert valamint senki ugy te általad sem akarom magamat valamely czél — kivált ferde irányu czél — eszközeül használ-tatni. Tőled — vagy hozzád — de elhatározólag sziveskedjél felelni, Szemere Miklósnál ha-gyandván válaszodat. Barátod

V. Imre

Fáncsy Lajos: színész és rendező (1809—1854). 1837-től a Nemzeti Színház tagja. Bajza József (1804—1858) az Athenaeum (1837—1843) szerkesztőjeként és kritikusként éber figyelemmel kísérte a pesti magyar színház munkáját, hisz annak ő volt első igazgatója (1837—38). Az Athenaeumban az 1840-es évek elején több parázs vita zajlott színészi kérdésekről, melyekben mind Vahot Imre, mind Bajza és Fáncsy részt vett.

XIII.

Kazinczy Gábor Csernák Mártonnak, Zemplén megye főorvosának

Berettő, ápr. 27d 1841

Egy megyénkbeli, jelenleg szolgálatomban álló szegény adófizetőt, veszedelmes s halaszt-hatatlan segélyt parancsoló lábsebének orvoslata végett a múlt hétfőn Nagymihályba küldvén: elborzadva hallottam, miként az orvostól, kinek segélyéhez folyamodott, kihallgatlanul üzetett tova. Elborzadva, mondom, s annál inkább, midőn emberem beszédeiből értettem, hogy az annyira nem várt, mint hallatlan eset Önnek házában érte, tek. megyei főorvos ur.

Azonban nem alaptalanul téve föl talán, hogy a megyei szegénység véres veritékével fizetett m. orvos uraknak, ha minden egyébről, első és tartozó kötelességökről ennyire s ily hálátlanul megfélekedezniök egyáltalában lehetetlen: — jobban akarok bízni Ön emberi és polgári kötelességérzetében is, hogysen efféle égrekiáltó kereszténytelenséget hinni sietnék. Emberi és polgári érdekekben levén egyszersmind az említett orvos urat, bár ki legyen az, a maga egész valóságában állítani közvélemény és megye birószeke elébe: minden lehető tévedés és sajnálatos igazságtalanság elkerülése tekintetéből, teljes tisztelettel kérem és szállítom fel Önt, hogy e tárgyban néhány sorában felvilágosítást adni ne terheltecsék. Levelemnek, reménytelenül, válasz nélkül hagyása esetében kötelességteljesítést szabadon fogván tenni teendőimet.

Megnyugtató s felvilágosító válaszát újólág kérve, vagyok illő tisztelettel engedelmes szolgálója

K. G.

XIV.

Szemere Pál Kazinczy Gábornak

A Kis Arthur fris, egészséges.

Sietek válaszómmal, édes uram öcsém; azon pillanatok után, mellyekben a lelkes sorokat lelket kapva olvasám, legottan, mindjárt, rögtön. Örömet adom ezáltal jelét, hogy uram öcsémet tisztetem; nota bene, nem a világ, hanem szívem szótára szerint magyarázva a szót, a hideg s többnyire kötelesség teljesítésével dicsekvő, tiszteletet. Ha nő volna uram öcsém, azt mondanám, hogy imádom, s uram öcsém nem venné istenlésnek, hanem csak annyinak, hogy igen szeretem. S hogy ne szeretném Azt, kihez ennyire in puris naturalibus, ennyire bizalmas fecsegéssel járulok; de ne higyen a pesszimistáknak: sokat ígérnek, és mégis, bizony, tartok tőlök; ...

Jut e még uram öcsém eszébe, mint égetém meg számat azzal a magam sem tudom minek nevezhető péppel, melyet én istenek eledelének, ambróziának hittem, s melyet uram öcsém is, mint ilyen szentséget, szándékozott egy télen, itt Pesten, talán a Társalkodó karjain, a hon oltárára felemelni? A közelebb múlt nyáron Berettőn világosabban s új történetet említve szólottam e tárgyról; és szólanék most is, ha örömem tónusát kockáztatni akarnám ... Csak ennyit tehát!

És mégis, nincs erőm beharapni a szót!

Nem tudom miket cselekszik ismét a világnevezetességű nagy hős; s melly háborút folytat újólág ég és föld avagy a tengerek ellen: én a hellén—magyar s magyar—hellén nevezetű bagolyfészek felé, hála és ezer hála! fölötte ritkán pillantgatok; Csak hallásból jutok egynek vagy másnak tudására: de mit édes uram öcsém említ, azt most hallom először. Tudja mit? Ugyan, könyörgök, ignorálja! E bajnokra nézve nincs rettenetesebb Nemesis. Ó nulla mihelyt kénytelen tisztában halászni: neki a zavar eleme, neki, a mocsár háromfejű sárkányának! Hagyjuk tehát a szárazon, és szárazon! Ennyit nekem, a mester-barátnak, követelmem is szabad, nemde?

Tehát hadd nyugodjanak, hadd heverjenek még szekrényemben a corpus delictik. Sőt inkább, miután a tactica elannyira divatba jött, s innen és túl a falakon, innen és túl a kelet népén, emeljük föllebb és föllebb s a legmagasabbra a teknyős félistenkét, ut lapsu graviore ruat!

Itt megjegyzem, s talán míg e papír be nem telik, alig ha mondhatok okosabbat;—én nem irigylem a félségét még az istenségben is: a csonkaságtól iszonyodom és futok, legyen az félszem félláb vagy félisten.

Kopogtatnak, édes uram öcsém; sőt már Töpler, a gramaticus, be is lépett hozzám, leült, és sürget, hogy levelemet rekesszem be.

Bár inkább uram öcsém alkalmatlankodnék már egyszer, már valahára; s az én komámat csókolhatnám! Most meg kell elégednem azzal, hogy csókjaimat csak levelemben küldhetem! Az ég áldása Véletek, kedveseim! Ölellek!

Pesten, Nov. 27. 1841.

Szemere Pál

Feledém verseimet, a Hullonyokat. De szeretem, hogy magunknál maradtak és maradnak. Szóval ezekről és egyebekről! De az istenért kászálódjanak föl uram öcsémék, s jöjenek már! Lili hugocskám is dictálja azt, szívem még inkább. Csókolom ujon!

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor, több megyebeli táblabíró urnak.

Kassa — Nagymihály — Berettó

A *Kis Arthur*: Kazinczy Gábornak Fáy Emmával 1838 végén kötött házasságából egyetlen gyermeke született, Arthur. *Társalkodó*: A Jelenkor szépirodalmi melléklapja 1832–48 között. Szemere feltehetően a lap 1838 februári számában megjelent Kazinczy-cikkre (Literatúrai vázolatok I. Pasquill literatúránk) gondol, mely elítéli az irodalmi viták személyeskedő jellegét. *in puris naturalibus*: tiszta természetességben (Bellarmine). *Berettó*: Kazinczy Gábor szülőfaluja. *Világnevezetességű nagy hős*: feltehetően Bajzára, Szemere Pál nagy ellenfelére vonatkoznak a következő sorok (Vö. SZTOSI JÓZSEF: Bajza József, Bp. 1914. 321.) *Corpus delicti*: bűnjel. *ut lapsu graviore ruat*: hogy annál nagyobb eséssel romoljon. *Hullonyok*: 2–4 soros kis versek (lásd: Szemere Szemere Pál munkái. Szerk. SZVORÉNYI JÓZSEF. Bp. 1890. 102.)

XV.

Szemere Pál Kazinczy Gáborhoz

Sietek megnyugtanni önt, édes uram öcsém; s becses levele vételének első pillanatában válaszolok. Uram öcsém megérdemli, hogy délelőtti dolgozásomat, hacsak kevés időre is ketté szakítsam, megszüntessem.

Azonban dolgozásaim okozzák kétségkívül, vagy legalább talán, hogy a kedvetlen és gonosz múltakra csak féliglen, csak homályosan emlékezem vissza. Szeretem Berzsenyi egyik versét, ez nekem szinte szójárássommá vált, többször hozogatom föl leveleimben is; azt alkalmaztatom a kérdés-alattiakra, a Zemplényi társalgások némelyikére: megcsókolgattam rózsáját, s megizzadtam vaspályáját; s ehhez még azt csatlom, hogy a szelek mérgét, emberiesen követelve egyet és mást, Nemesen állottam ki. Gyülölség? Bosszú? Talán megvetés is? Kéblem ezekről semmit sem tud. Magyar vagyok testestől és lelkestől; magyarnál — oh öröm és fájdalom! — szalmaláng bármelyi indulat.

Nem így az árva fiú zengője, nem de?

Bizvást! Én nem irigylem e taljánoskodást, mint nem irigylem sorsát, túl művészi resignatioját annak, ki a canon nugák, az operák sikerülése tekintetéből Priap thyrusát áldozna fel. Ő lássa, mit cselekszik. Mephystopheles észme az a Schadenfreude! s még eszméne is! s hát még érzelemnek! Hadd vádolgasson bennünket: a mi szeszességeinket bár mely — poetai vagy táblabírói — özönvizével sem diluálja! Büszkén, kevélyen, sőt dolyfel kiáltom e szavakat. Azok, kik szavaira megbabonáztatnak, és credulusokká lesznek — ők lássák! Én ugyan soha nem látszani, hanem lenni szerettem mindig és örökké! Meglehet, hogy olykor olykor láng ömlik ajkaimból: sz jah! ki félti bajuszát hogy elperzselem — a hirdicsőség bajuszát értem — kerüljön, s cane peius et angue.

Mikor ezeket ide mennydörgöm, egyszersmind édes uram öcsémnek adok tanítást és példát; vagy inkább csak saját önmagára emlékeztem. Tu contra audentior ito!

Jó levél hozzám vagy nem jó, s ilyen vagy amolyan váddal: nekem mindegy! Én uram öcsémre és magamra nézve el sem pirranok s annál kevésbé rendülök meg. De lehetetlen mégis, ez valóban csudálatos! hogy a vádaskodót ne sajnáljam. Azon ádázat, düh, bösz, — vagy minek nevezzem? — mások becsületének romaiból építeni önnönkéinknek ezt és mást és bármit, végre is ... de nem! az egész — ridiculus mus!

Tehát kaczagjuk Pelion-Ossát!

És ezzel itt punctum!

Uram öcsém kegyes volt megengedni, hogy a nálam lévő három darab könyvet akkor küldjem vissza, amidőn azokat magam is birandom. A könyvtáros négy hétre biztat. Addig kérem várakozását, vagy inkább köszönöm. Valóban sokat tanultam belőlök már csak eddig is; pedig utam alatt csak futtomban és röptemben studirozgatám.

Feleségecském ma indult, ezelőtt két órával, Zsolczára; családi gyűlésök 12. szept. lesz. Ed-dig tudandá édes uram öcsém, hogy Gömör megye kimaradt utamból. Sajnáltam! A mi Em-mink, gondolnám nem rosszul tőlté Tornallján napjait: idvezlem őt.

Tiszteletem, édes uram öcsém!

Pesten, szept. 9. 1842.

barátja:
Szemere Pál

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor táblabíró urnak
p NMihály, Berettó

A levél kültetésén még 5 áthúzott szó, valamint az *abzug* szó látható. *Berzesnyi egyik verse*: az Életfilozófia ill. Osztályrészem c. versekről van szó. Ugyanezt a két sort (Megcsókolgattam rózsáját, Megizzadtam vas-pályáját) idézi Kőlcseyhez írt levelében 1836. okt. 4-én és dec 20-án is. (Vö. Szemere Pál minden munkái. Szerk. SZVORÉNYI JÓZSEF. Bp. 1890. — 272 — 273.) Az *árva fitu zengője*: Szemere Miklós. Feltehetően az Erdélyi János elleni haragjáról van szó: Szemerénél a harag ugyanis nem volt szalmaláng és nehezen bocsátotta meg Erdélyinek, hogy a szerinte jobban sikerült versét, „Az árva ifjú”-t kihagyta az Emlényből és helyette az Úrfi c. tréfás verset jelentette meg. Emiatt Kazinczy Gábor jelenlétében kapott gúnyos bírálatokat, erre céloz itt Szemere Pál. (T. ERDÉLYI I.: Erdélyi J. Lev. I. 124. levél.) *canon rugák*: haszontalan szabályok. *Priap*: a termékenység istene a görög mitológiában, *thyrsus*: szőlőlombbal és repkénnyel körülfont bot. Schadenfreude: káröröm. *credulus*: hiszékeny. *came peius et angue*: kutyánál rosszabb és kígyónál. *Tu contra audentior ito*: Te annál bátrabban menj (Vergilius). *ridiculus mus*: nevetséges egér. A teljes kifejezés: parturiunt montes nascetur ridiculus mus (Horatius); azaz: vajúdnak a hegyek és születik egy nevetséges egér. *Pellion-Ossa*: a görög mitológiában a gigászok 3 hegyet (Pelion, Ossa, Olimpos) tornyosítottak egymásra, hogy Zeuszot megostromolhassák. A kifejezés az előbbivel együtt feltehetően a Kazinczyval szemben álló triászra vonatkozik, mert ilyen összefüggésben az 1837. márc. 20-i, Kőlcseynek írt levelében is előfordul, ahol az Athenaeum visszhangjáról számol be (Vö. Szemere Pál minden munkái. Szerk. SZVORÉNYI JÓZSEF. Bp. 1890. — 277.) *A mi Emmink*: Fáy Emma, Kazinczy Gábor felesége.

XVI.

Szemere Pál Kazinczy Gábornak

Nyeiczkey ur itt létét és hat óraker indulandóságát most értém meg, s így csak ezen három sor viszi köszönetemet a három könyvvel, melyeket épen e hétben szereztem, hozattam meg magam is.

Kedveskedem két legújabb p ö r ö l y ö z e t ü szavaimmal. Az egyik d i a d l a, ad analog B a r a d l a. Találja ki, mit tesz? De kifecsegem a talányt. Akar jelenteni W a l h a l l á t. A másik szóra valami — — magam sem tudom miféle valamit kell előre mondanom. A meg-gondolatlanról mondani szoktuk, ha különben feje lágýára nem esett, sőt még akkor is ha eszes, de rajta nem jár, (vagy legalább kocsisztalanul olykor-ollykor) (vagy ügyetlen kocsisodással.) hogy u n k l u g (német magyarul — —) siettemben átkozottul construálok — — — Még egy premissát! A concrét v é s z-ből leszen a kevésbé olyan v e s z é l y. Ennek analógiájára az é s z e s z é l y e s z é l y e s; K l u g h e i t, k l u g.

Csókolom, édes uram öcsém
Pest dec. talán 20d. 1842

Szemere Pál

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor urnak, barátja
3 darab könyv alkalom
Berettó

Nyeiczkey úr: feltehetően Nyeiczkey Józsefről, a Szemere-család régi barátjáról van szó.

XVII.

Wesselényi Miklósné Kazinczy Gáborhoz

Freywaldau, den 13te Okt. 848.

Mein lieber lieber Kaszinczy!

Was ist das dass ich schon seit 14 tagen von Pest bin, und Sie mir noch nie eine Zeile schrieben? Loser, Loser Mensch, so müssen Sie die Menschen täuschen? Wäre diesmahl es der Fall mit mir, ich hätte Ihnen nicht geschrieben, würden Sie sagen: ich wusste dass es so kommen wird, denn die Frauen halten nie Wort. Nicht so sage ich, ich glaubte nicht dass Sie mir nicht schreiben werden, ich dachte immer das Gegentheil. Nicht einmal auf meinen schönen ungarischen Brief antworten Sie mir. Diess wird nicht so leicht vergessen - -

Gestern lass ich mit bedauern in der Pesti Hirlap, dass Sie krank waren, ich hoffe zu Gott, dass Sie wieder besser sind. Kommen Sie hierher, ich garantire Ihnen, dass Sie recht bald gesund werden. Ich schau täglich die Eilwägen an ob Sie nicht einmal schon darinnen sitzen.

Miklós bittet Sie sehr, Sie möchten den in Druck erschienenen (so viel ich weiss) durch Deák ausgearbeiteten Gesetz-Vorslag (törvényjavallat) über Schenkergerechtigkeit (Korsomár-lási jog) in ein oder zwey Exemplaren ankaufen und ohne Aufschub unter folgender Adress nach Sibó schicken. Nagy Lázár fűszázigazgató úrnak Debreczen Bréden át Sibóra. Haben Sie die Güte und besorgen Sie diess.

Ich werde Ihnen theurer Freund nächstens wieder schreiben, jetzt muss ich aber sehr eilen denn die Post geht gleich, ich kann Ihnen nur noch recht sehr viel Schönes vünschen und bin Ihre

dankbare Freundin N. W.

Recht viel schönes von Miklós
er bittet auch ihm recht bald zu schreiben.

Címzés: Tekintetes Kazinczy Gábor Urnak, Pesten
In Gasthofe zum Erzherzog Stephan N. 22. u. 23.

Wesselényi Miklósné (Lux Anna) kézírása; nem tudott jól magyarul, ezért ír németül. Magyar tudásának mértékét jól mutatja Kazinczy Gáborhoz írt magyar levele (Erdélyi Múzeum, 1901. 439.) — *seit 14 Tagen von Pest bin*: Wesselényiek 1848 szeptember végén a sziléziai Freiwaldauba költöztek, s Wesselényi a szomszédos Gräfenbergben gyógytattatta magát. *Sibó*: Zsibó község Szilágy megyében, a Wesselényi-család birtoka. — Wesselényiek már másfél évtizede igen jó barátságban álltak Kazinczy Gáborral, innen a levél közvetlen, könnyed hangvétele.

XVIII.

Wesselényi Miklós Bezerédj Istvánhoz

Lieber guter Pista!

Freywaldau den 16ten Okt. 848.

Ich schreibe dir in grösster eile, weil die hiesigen Ungarn eine Estafete nach Pest schicken und dieselbe bald abgeht. Diese eile zwingt mich deutsch zu schreiben, weil die Komám asszony im ungarisch schreiben, noch nicht recht fort kommt und die Katinka einen andern Brief ins reine schreibt, denn du musst wissen, dass ich jetzt keinen Sekretär habe: Molnár wollte zur Armee gehen, der andere war unbrauchbar, und ein neuer der mir noch kommen sollte, ist noch nicht da.

Deinen Brief von 9te habe ich erhalten, viel müsste ich dir darauf antworten, doch ich habe keine Zeit dazu. Also nur in kurzen du schreibst dass ich nach deiner Meinung in den öffentlichen Angelegenheiten, meinen alten Platz und jene Stelle einnehmen könnte, welche, niemand ausser mir einnehmen kann. Lieber Freund, ich möchte doch wissen, welcher wohl dieser Wirkungskreis wäre. Ich habe vom anfang des Landtags stets erfolglos getrachtet denselben aufzufinden. Jetzt (glaube ich) ist derselbe noch weniger aufzufinden.

Was ich am meisten befürchtete, nemlich ein aus der ultramonarchischen Stimmung unseres Volkes aufkeimender Bauernaufstand ist (nach meiner Überzeugung) jetzt noch mehr zu befürchten; das das Volk noch viel mehr Grund und Veranlassung zu dem Glauben hat, dass alles geschieht nicht nur gegen den Willen, sondern auch die Person des Monarchen und gegen die Dynastie gerichtet ist. Man sagt: die grosse Anhänglichkeit an den Monarchen oder besser zu sagen an dessen Nahmen, habe abgenommen: blicke nach Siebenbürgen hin. Man sagt die Stimmung des Volkes sei der neuen Ordnung der Dinge günstig, denn es steht in Massen gegen Jelasics auf: ja, das Gut es denn die zur Verzweifelung gebrachten Leute, sehen in ihm und seinen Horden die Räuber und Mordbrenner die sie plündern, ihre Häuser einäschern, ihre Weiber schänden und Kinder ermorden; doch wenn sie in die alternative kommen zwischen dem König und der neuen Ordnung der Dinge zu wählen, so wird gewiss, oder kann wenigstens sehr leicht die Galizische tragödie bey uns in grossen aufgeführt werden. Mit dieser Überzeugung muss ich (wenn ich auch über unsere Siege und manche Ereignisse die innigste Freude habe) doch mir selbst offen gestehen, es scheine der Teufel habe uns ein Ey damit in die Wirtschafft gelegt. — Sehr viele Leute werden alles das was wir hauptsächlich alle logische combinationen verhöhnende zufällen verdanken, ausschliesslich unserer Kraft und Geschicklichkeit zuschreiben und bey der auf eine Art überschätzen welche uns noch sehr theuer zu stehen kommen kann. Auch mit dieser Überzeugung würde ich jetzt gewiss so wie es einen Manne geziemt, wacker Kämpfen und den Feind so viel Schaden als möglich zufügen, doch kann ich das in meiner Lage leider nicht. Und mit sprechen und reden könnte ich wohl nach meiner Überzeugung und meinen Ansichten sprechend gewiss weder was ausrichten noch etwas nützen.

Die Zwangs mass regel von 10 I. M. macht es mir auch vorderhand zu einer moralischen Unmöglichkeit nach Pest zurückzukehren. Jetzt möchte mein dortiges Erscheinen als folge der Furcht vor der Strafe und als eine Anerkennung dessen ausgelegt werden können, dass meine Entfernung eine Handlung gegen meine Pflichten war. Erst muss klar ausgesprochen werden, dass ich als Blinder und Kranker, nicht verpflichtet sei zurückzukehren und erst dann werde ich, auf den Fall zurückgehen können, wenn sich irgendein Wirkungskreis in welchen ich der gesetzlichen Freiheit unseres Vaterlandes nützen kann zeugen sollte. Dieses habe

ich den Kossuth geschrieben, die Kopie davon werde ich dir nächstens schicken. Theile dieselbe so wie auch diesen Brief den Deák, Kemény Siga und unseren armen Klauzál mit, wenn sich der arme besser befindet, was ich und meine Frau von ganzer Seele wünschen.

Wenn die angeführten Ursachen meinen zurückfahren nach Pest, auch nicht hindern möchten, so ist ein grosses Hindernis dieser tage eingetreten, den 14 nehmlich habe ich bey der Nacht mein solchen Magenkrampf erkommen, welcher 19 Stunden dauerte und beynahe in Magen und Gedärmentzündung übergegangen wäre, auch jetzt spüre ich die Nachwehen noch und jeden Augenblick muss ich meine Rückfall befürchten. Prissnitz hält es für unerlässlich, dass ich mich einer strengen Kur unterwerfe, und diese habe ich schon angefangen.

Tausend Dank für deine gütige Theilnahme für die Szedrescher und unsere Kranken in Pest. Wir empfehlen sie deiner und deiner Gemahline ferneren Güte.

Melde deiner Gattin recht viel schönes von mir und meiner Frau die auch dich herzlich grüsst. Dein Freund

Wesselényi Miklós

Die beigeschlossenen Briefe bitten wir zu besorgen wenn Kaszinczy nicht in Pest wäre so bitte ich selben aufzubrechen.

A levélen címzés nincs, Bezerédj nevét Kemény Zsigmondhoz írt 1848. nov. 10-i leveléből (ItK 1901. 483.) lehet kikövetkeztetni. Itt felsorolja mindazokat, akiknek októberben levelet írt, s ezek közül csak Bezerédj keresztnéve István. Azt is említi, hogy okt. 16-án két levelet írt: egyet Bezerédjnek, egyet Kazinczynak. A kettőt együtt küldhette, így kerülhetett Kazinczyhoz. — A kézírás Wesselényi feleségé; rá vonatkozik a *Komám asszony* kifejezés. *Katinka*: Wesselényi lánya. *Galizische tragödie*: az 1846-os galíciai parasztfelkelésre való utalás más leveleiben is mutatja, hogy parasztfelkeléstől félt (Erdélyi Múzeum 1901. 444.) — von 10 k. M.: laufende Monat; a folyó hó 10-i határozat szerint Wesselényi Pestről való eltávozását fiatalabb munkatársai kötelességmulasztásnak vették, s őt ez annyira sértette, hogy visszatérése ezek után erkölcsi lehetetlenségnek látta. Ezt ugyanazon a napon Kazinczynak írt levelében is kifejti (Erdélyi Múzeum 1901. 441.) *Priessnitz*: orvos Gräfenbergben (1799–1851), ő dolgozta ki a hidegvíz-kúrás gyógymódot; Wesselényi is vele kezelte magát, *Szedres*: kisközség Tolna megyében; Hidja és Apáti községekkel együtt Bezerédj birtoka.

Szaunder Mária

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ NÉGY LEVELE TEVAN ANDORHOZ

Kosztolányi Dezső Tevan Andorhoz írt négy, eddig ismeretlen autográf levelét közöljük, melyek szorosabban *A szegény kisgyermek panasza*inak amatőr Tevan-sorozatbeli kiadásához, lazábban a *Lánc, lánc, eszterlánc*... Tevan-könyvtár sorozati kiadásához kapcsolódnak.

E négy levél 1916-ban Kosztolányitól Szalay Józsefnek dedikált, később grangerizált *A szegény kisgyermek panasza* című, 151. számú amatőr-kiadású kötet végére van beragasztva. Előttük áll a kötet belső címlapjának Kosztolányi által írt szövege. A könyv s az ebbe kötött levelek Szalay hagyatékának árverésekor, 1940-ben kerültek magántulajdonba.

A levelek igen sietős írásúak. Hármat fekete tintával vetett papírra Kosztolányi s lila tintával, kisalakú levélpapírra az utolsót. Az első dátuma 1913 szeptember, az utolsóé 1913. november 29. A közbeeső két levél csak a helyet és az évet jelöli meg, de értelemszerűen — a verseskönyvek folyamatos korrigálásáról szól — október s november elejére datálható. Tevan e levélszövegeket itt-ott piros ceruzával vastagon, egyszer-kétszer aláhúzta vagy megjegyzést írt a margójukra, oly helyeken, melyeket a kiadó vagy a kiadás szempontjából fontosnak vélt (pl. a harmadik levélre Kosztolányi „maga olvassa el” szövege mellé írta: „Sorok maradtak ki a szedésben”).

A szegény kisgyermek panasza az Amatőr Tevan-féle díszkiadásban 1913 decemberében hagyta el a sajtót és könyvüzemi forgalomba 1914 januárjában került. A könyv kolofónja és külső borítószalagja közli a könyv adatait.¹ Kosztolányi versciklusának ez az eddigi legteljesebb kiadása: 57 költeményt foglal magában. Kiállítása pontosan olyan, ahogy a költő leveleiben jóváhagyva vagy kiegészítve Tevan könyvterveit. Minden oldalon csak egy vers áll, mediaeval betűtípussal, cím nélkül. Nagy, piros, nyitott képű iniciáléval (a Tiemann-mediaevalis nagyobb fokozatával) indulnak a költemények, s a versvégződéseket apró, piros csútag jelzi.

E Kosztolányi-levelek a költő és kiadója kapcsolatának egy mozzanatát megvilágítva fényt vetnek XX. századi nyomdaművészetünk megújulására s a könyvtörténeti viszonyokra

¹ „Ezt a könyvet, mint az első *Amatőr Tevan-kiadást* ötszáz számozott példányban, 1913-ban készítette Tevan Adolf könyvnyomdája Békéscsabán.”